

Kent İmajı Yaratma Sürecinde Kentsel Tasarım ve Planlamanın Sorgulanması

*

Questioning Urban Design and Urban Planning in the Process of Creating Image

Gözde Ekşioğlu Çetintahra

Özet

Kentlerin, küreselleşen mekanda, diğer kentlerden öne çıkarak sermayeden pay elde etmesini sağlayabilmek için belirlenen alt hedeflerden birisi, kente ait imajlar yaratmaktır. Bu sebeple, kentsel dönüşüm projeleri önem kazanmaya başlamıştır. Kentin aslında ilk kentlerden itibaren bir dönüşüm içinde olduğu bilindiğine göre, kentsel dönüşümün kentin doğal dönüşüm sürecinden farkı nedir? Çalışmada, kentsel dönüşümün, sermaye odaklı süreçte kentlerde imaj yaratma amacıyla araçsallaştırıldığına odaklanarak, kentsel tasarım ve planlamanın bu dönüşümde etken/edilgen rolleri tartışılmıştır. Sonuç olarak, hem planlamanın hem de kentsel tasarımın ekonominin bağımlı değişkenleri olmaktan kurtulamamaları durumu, kent içinde sosyal, ekonomik, vb. birçok çelişkinin sürmesine neden olacaktır. Bu sebeple her iki mekan düzenleme aracının da hem müdahale edilen doğanın hem de doğal ve sosyal bir varlık olan insanın ihtiyaç ve imkanları doğrultusunda uygulamalar yapması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: kent, dönüşüm, imaj, modernizm, postmodernizm, planlama, kentsel tasarım

Abstract

In global space, one of the sub-targets to rise out of all the other cities and to receive a share from the capital is to create images for cities. Thus the urban regeneration projects started to gain importance. According to the knowledge of constantly transformation of cities, what is the difference between cities' natural transformation and urban regeneration? This study discussed the active/passive roles of urban design and planning via focusing on urban regeneration's implementer role for creating urban image in capital-oriented process. The result showed that both urban design and planning's situation which is not getting rid of being a variable for economy, will cause lots of contradictions' (such as the social, economic, etc.) continuation in cities. Thus, both space arrangement tools have to make implementations based on the interfered nature's and the natural and social human being's requirements and possibilities.

Keywords: urban, regeneration, image, modernism, post-modernism, planning, urban design

Giriş

Dönüşüm kavramı, güncel Türkçe sözlüklerde 'olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, transformasyon' olarak tarif edilmektedir. Bu tanım, mevcut durumda meydana gelen evrimsel ya da devrimsel bir değişikliğe işaret etmektedir. Kentsel dönüşüm de, kentin mevcut mekansal ve sosyal durumunun başka bir durum alması, şekil değiştirmesi ya da kentsel inkılap olarak açıklanabilir.

Literatürde kentsel dönüşümün, "kapsamlı ve bütünlük bir vizyon ve eylem olarak, bir alanın ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel koşullarının sürekli iyileştirilmesini sağlamaya çalışan" bir mekanizma olduğu söylenmektedir (Akkar, 2006: 29-38). Buradan anlaşıldığı üzere, kentsel dönüşüm, *bitmemiş bir süreci* ifade etmektedir. Kent ise ilk kentlerden günümüze değişim geçirmiştir ve buna devam edecektir. Her durumda da kentin değişiminden bahsediliyorsa, kentsel dönüşümü bundan farklı kılan nedir?

Günümüzde hem literatürde hem de uygulayıcıların gündeminde olan kentsel dönüşümün, kentsel tasarımın bir alt aracı olduğu, dolayısıyla postmodernist söylemlere sahip olduğu ve olması gerektiği ileri sürülmektedir. Mekansal uygulamalarının kentsel tasarım ve postmodernite ilke ve söylemleri ile örtüşmediği halde, ısrarla bir kentsel tasarım ve postmodernite projesi olduğu iddia edilen kentsel dönüşümün bilimsel ve ahlaki temeli neye dayanmaktadır? Tüm bunlar, sermayenin hegemonyasının ve küreselleşmiş dünyaya bütünlük sürecinin meşrulaştırılma çabaları mıdır?

Bu çalışma, kentsel dönüşümün, sermaye odaklı süreçte kentlerde imaj yaratma amacıyla araçsallaştırıldığına odaklanarak, kentsel tasarım ve planlamanın bu dönüşümde etken/edilgen rollerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bunun için önce kentlerin nasıl değiştiği, kentsel dönüşümle değişen kentlerin, doğal değişim süreçlerinden ne şekilde farklılaştığı açıklanacak, ardından imaj kavramının kentlerde yaygınlaşmasının nedenleri ile kentsel tasarım ve planlamanın bu dönüşümdeki etken/edilgen rolleri tartışılacaktır.

1. Dönüşen Kent

Kentsel dönüşüm son yıllarda gündemi meşgul etmiş olsa da, kent, aslında ilk kentlerden itibaren bir dönüşüm içinde olmuştur. Kentlerin ortaya çıkışı ile ilgili kuramlar, ekoloji, sosyal örgütlenmeler ve teknoloji gibi faktörlerin kentin gelişimi üzerinde etkili olduğunu söylemektedir (Aslanoğlu, 2000: 22). İlk kentler, tarımsal üretimin ihtiyaç duyduğu şekilde coğrafi koşulların uygun olduğu alanlarda kurulmuştur. Böylece ekolojinin uygun olduğu alanlar, farklı kültürlerin bir araya gelmesini sağlamıştır. Kentin oluşumunda bir diğer faktör ise, siyasi ve ekonomik düzlemlerde kentleşmeyi sağlayan sosyal örgütlenmedir (Aslanoğlu, 2000: 23). Ancak gerek kentlerin büyümesi ve ihtisaslaşmanın artması, gerekse gelişmenin ve kent formunun belirleyicisi olmasından dolayı teknoloji, kentlerin dönüşümünde hakimiyet kuran faktördür.

Teknolojik gelişmeler, kapitalist üretim sistemini teknik, finansal ve sosyal örgütlenmeler bağlamında etkileyerek, kentin bütününe kapsayan bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Bunun en önemli örneği, sanayi devrimidir. Sanayi devrimi kendi dönüşüm etkisini yaratmış ve Avrupa'da başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan yeni bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimini, modernite dönemini başlatmıştır. Bu dönem, aydınlanma (rasyonalizm, pozitivism ve laisizm) temeline oturmaktadır ve kente özgü simgesi ise, aydınlanma öncesi kentlerde Tanrı'nın birliği temeline oturan sistemin tersine, sanayi ve ticaret odağında şekillenen, sanayi kentidir. Bu durum öylesine etkili olmuştur ki kent planlama literatüründe kentler, sanayi öncesi kenti, sanayi kenti ve sanayi sonrası kenti şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Kentlerin dönüşümü, teknolojiye bağımlı sanayileşme kapasitesi ile açıklanmıştır. Ancak günümüzde, sanayi üretiminde kullanılan enerji kaynaklarının neredeyse tamamen organik olmayan kaynaklar ile karşılandığı ve de teknolojinin gerek ulaşım-iletişim, gerekse bilişim sistemlerindeki gelişiminden dolayı, kentlerde üretimin öncelikli olması olgusu terk edilmiş, yerine tüketim odaklı bir kentsel döngü tercih edilmiştir.

Günümüz bilgi çağını geliştiren ve biçimlendiren yeni iletişim sistemleri ile kentler, artık birbirlerine daha fazla bağlıdır. Bu durum *iletişebilme* eylemi için geçerli olsa da kentsel mekana bakıldığında iletişim sistemlerinin sağladığı kolaylıkların, mekandaki fonksiyonların birbirine yakın

konumlanma ihtiyacının kalmamasına yol açmaktadır. Bu durum ise iletişim ve enformasyon çağı olarak adlandırılan günümüzde, yeni bir kent yapısı ortaya çıkarmaktadır.

Bilgi ve iletişime bağlı olarak yapılaşan kenti anlamadan önce küreselleşmeyi tartışmak gerekmektedir. Modernite döneminde yaşanan teknolojik gelişmelerin artması ve sanayi devriminin diğer yüzü olan küreselleşmenin gelişmesiyle, literatürde kimi zaman postmodernite kimi zaman ise modernitenin dönüşmüş hali olarak ifade edilen bir belirsizlik dönemi başlamıştır. 'Dünyanın küçülmesi' ve 'zaman ile mesafelerin kısalmasına' neden olan küreselleşme, 1980'li yıllarda, akademik ve popüler tartışmalarda yeni bir tür dünyada yaşandığı şeklindeki bakış açısının popülerlik kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. En son teknolojik yeniliklerin küresel temelli iletişimde yeni bir çağ açması ve dolayısıyla dünyaya hızla yayılması da bir başka etkendi (Thorns, 2004). Küreselleşme hakkında ekonomik ve kültürel yapıya ilişkin eleştiriler sıklıkla yapılmaktadır. Ancak mekansal değişimlere bakıldığında, mekanın çokça ekonomiye bağımlı olarak değiştığı görülmektedir. Modernite ile doğup, sonuçlarından ötürü postmodern dönemin nedeni olan küreselleşmenin dönüştürdüğü kent ise, ekonomi ve üretimin bilgi temelli olarak yaygınlaşması ve iletişimin hızlı ve etkili olarak ivme kazanmasıyla bilgi kenti şeklini almıştır. Mekansal sınırlar önemini yitirmiştir. Sermaye ise daha kaygan bir yapıya bürünmüştür. Kentler sermayenin gelişmesi için çekim ortamı yaratmak zorunda kalmıştır (Aslanoğlu, 2000: 117). Bu durum kentler arası rekabeti ortaya çıkarmıştır.

2. Kent İmajı

Kentlerin, küreselleşen mekanda, diğer kentlerden öne çıkarak sermayeden pay elde etmesini sağlayabilmek için belirlenen alt hedeflerden birisi, kente ait imajlar yaratmaktır. Bu sebeple, aslında sürekli dönüşen kentte, günümüzde yaygın olan kentsel dönüşüm projeleri, bu alt hedefe hizmet ettiğinden dolayı önem kazanmaya başlamıştır.

İmaj kavramı Güncel Türkçe Sözlük'te, "zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya"; Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde, "bir nesneyi doğrudan yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde göz önüne seren şey, duyu organları ile algılanmış olan bir şeyin somut ya da dü-

şünsel kopyası” olarak tanımlanmaktadır (Büyük Türkçe Sözlük, b.t.). Bu tanımlamalardan imajın, gerçekte var olmadığı, algı ile kavranarak somutlaştırılmaya çalışılan bir olgu olarak anlaşıldığı söylenebilir. Böylece imajın, düşünce, politika ya da ideoloji ile ilgili olduğu varsayılabilir.

Kent imajı, kentin görsel niteliği ile ilgilidir ve yukarıdaki tanıma göre kentin bir politika ya da ideoloji doğrultusunda şekillenmesi olarak ifade edilebilir. Lynch (2010: 8) kent imajının kimlik, yapı ve anlam bileşenlerinden oluştuğunu varsaymaktadır. Bir imajın işlenebilir olması için bir nesneyi tanımlaması, o nesneyi diğerlerinden ayırması ve bir varlık olarak kabul edilmesini gerektir ki bu da kimliğini oluşturur. İmajın, nesneyi gözleyenler ve diğer nesnelere uzamsal veya dokusal olan ilişkisi ise yapı ile kurulur. Nesnenin gözleyen için uygulama açısından ya da duygusal olarak bir anlamının olması gerekir (Lynch, 2010: 8-9). Tüm bu bileşenler, kent imajının temel olgularını oluşturur. Kısacası kent imajı, kente bir kimlik kazandıran ve kullanıcısı için anlam katan yapılardan oluşur denebilir. Bu sebeple, imaj kavramından da yola çıkarak, istenilen ideolojinin kenti biçimlendirmesi için yapılarda değişiklikler yapma yoluyla kente yeni bir görünüm kazandırılabilir.

Kent imajı yaratma çabaları, modern dönem ile gelişmeye başlamıştır. Modernliğin, 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimleri (Giddens, 1992: 9), kentsel mekanda bazı olumsuzluklar oluşturmuş ve özellikle işçi sınıfının yaşadığı alanlarda deformasyonlara neden olmuştur. Bu deformasyonlar çevre kirliliği, düzensiz yapılaşma, düşük standarttaki konutlar gibi sağlıksız kentsel mekanlar oluşmasına neden olan sorunlardır. Bu gelişmeler, kenti yenilemeye, düzenlemeye ve sorunları çözmeye dair kentsel yenileme müdahalelerini başlatmıştır (Akkar, 2006: 29-38).

Kentsel yenileme hareketleri, kamusal alanların arttırılmasıyla başlamıştır. Bunun ilk örneği ‘park hareketidir’. Ardından geniş bulvarların açılmasını sağlayan ‘Haussmann planları’ gelmiştir. Avrupa’daki bu gelişmelerin dışında, paralel zamanda, Amerika’da ‘Güzel Kent’ hareketi başlamıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan ‘Bahçe Kent Hareketi’, ‘Yeni Kentler Hareketi’ ve ‘Modernist Hareket’ de kentlerde yenileme hareketlerine öncülük etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ‘kentsel gelişim’, 1960 ve 1970’lerin başlarında ise ‘kentsel iyileştirme’ ve ‘kentsel

yenileme' stratejilerine önem verilmiştir. 1980'lerden itibaren uygulanan projeler ve planlar, kentsel dönüşüm içeriğiyle yapılmış ve kentlerin pazarlanmasında da sıklıkla kullanılmıştır. 1990'larda ise kentsel dönüşümün yasal zemini düzenlenmiştir (Akkar, 2006: 29-38).

Kent imajında etkili olan bu stratejiler, dünyada yaşanan önemli dönemlerden etkilenmiştir. 1980'lerden önce kırsal alanları içine alarak büyüyen, oturma-çalışma-eğlenme fonksiyonları için kentli bireyin 24 saatinin planlandığı, üretim ve tüketimin gerçekleştiği mekanlar olan kent, kentsel gelişmenin yeni kırılma noktasına denk gelen 1980'lerden sonra, göstergeler ve imajlar mekanına (Aslanoğlu, 2000: 105) dönmüştür. Postmodernizm, dış gerçekliğin nesnel ve kararlı temsil edilebileceği inancının bir aldaniş olduğunu varsayarak (Tekeli, 2009: 18), tüm belirleyici söylemlerin karşısında kuşku ile durur. Her ne kadar postmodernizmin henüz gerçekleşmiş bir dönüşüm olmadığı konusunda tartışmalar varsa da kentte yarattığı etkiler belirgindir. Postmodernizm, topluluğa bütünlük, homojenlik, süreklilik ve belirlenmeler olarak değil, parçalanma, farklılık, belirlenemezlik, kaos, geçicilik, süreksizlik olarak bakmaktadır. Bu durum kent mekanına da yansımıştır ve postmodern söylemlerle uyuşan kentsel tasarımın öneminin artmasını sağlamıştır.

3. Kentsel Tasarım ve Planlama

Kentsel tasarım, postmodernist söylemlerin çok öncesinde mekan düzenleme araçlarından biri olarak kullanılmaktaydı. 1950'lerde üniversitelerde bilim dalı olarak yer edinen kentsel tasarım, postmodern söylemlerle ortaya çıkmamıştır. İlgili literatürde kentsel tasarım klasik, modern ve postmodern dönemler olarak sınıflandırılmaktadır. Tiedell'in yaptığı bu sınıflandırmada klasik kentsel tasarım, estetik öncelikli olduğu için tasarımcının kabiliyet ve kapasitesine bağlı gelişmiştir. Modern dönem kentsel tasarım, disiplinler arası bir alan olarak düşünülmekte ve normatif, pragmatik ve pozitivist düşüncenin temeline oturmaktadır. Postmodern dönem kentsel tasarım ise katılımcı bir eylemdir (Cömertler, 2003: 217). *Kısacası kentsel tasarım, tarih boyunca dönüşen ve değişen kentte yapılan uygulamaların bir ölçüğüdür. Örneğin sanayi kentinin sorunlarının giderilmesi için başvurulan kaynaklardan birisi kentsel tasarım deneyimleri olmuştur. Öyle ki bahçe kent ve güzel kent hareketinden ütopyalara kadar*

kadar bir çok teorik ve uygulama alanları, aslında birer kentsel tasarım projeleridir.

Kentsel tasarımın ölçeği hakkında birçok fikir bulunmaktadır. Örneğin Spreiregen'e göre (1) "rekreasyonel ve kırsal alanlar üzerinde yoğunlaşan ulusal ve bölgesel ölçekte"; (2) "metropoliten yapının form, açık alan ve ulaşım, manzara ve ufuk çizgisinin tasarlanması" ve (3) "özel alanların tasarlanması ile ilgili metropoliten ölçekte" kentsel tasarımdan bahsedilebilmektedir. Madanipour'a göre ise (1) "alanların organizasyonu ve işlevleri konusuna odaklanan" makro ve (2) "kentlerin bir parçası olan kamusal alanlar üzerinde ve bu ölçekteki tasarımların üzerinde yoğunlaşan" mikro ölçekte kentsel tasarım uygulamaları söz konusudur (Cömertler, 2003: 218). Özetle görülmektedir ki mahalle ölçeğinden büyük bir kent parçası ölçeğine hatta metropoliten alana kadar geniş bir perspektifte kentsel tasarım uygulamaları yapılabilmektedir.

Günümüzde kent, "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgelis, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi" (Keleş, 1998: 75) şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak, kentin değişimi, kent tanımının da değişmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla, önceleri ihtiyaç doğrultusunda oluşmuş ilk çağ kentlerini tanımlama ile günümüzde öz ihtiyaçlar dışında suni ihtiyaçlar yaratılarak gelişen kenti tanımlamanın aynı olması beklenemez. Örneğin Castells'in, şehri bağımsız bir değişken olarak göstermeye çalışan girişimlere yaptığı eleştirisinde olduğu gibi, kenti tanımlarken çağdaş kent sosyolojisinin kapitalist toplum içine gömülü olduğu gerçeğini kabul etmek gerekir (Scott & Roweis, 2008: 18-19). Bu durumda kenti anlamak için, Scott ve Roweis (2008: 19)'in de ileri sürdüğü gibi, kentin bir parçası olduğu sosyal-tarihsel gerçeklik içindeki özgün sosyal dönüşümle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Dolayısıyla kapitalizmin sebep ve sonuçlarıyla şekillenen kentin mekansal müdahale araçları ise kentsel tasarım ve planlama olmaktadır. Ergin ve Çukur (2007: 22)'un da dediği gibi planlama "insan yaşamının farklı boyut ve ölçeklerde gereksindiği bütün kuram ve uygulama alanlarının ortaklaşa etkin olduğu bir eylem alanı" olarak modernist düzende var olamadığından, kapitalist

yapının gereksinimlerine göre kentlerin değişiminin meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir alan olarak kalmaktadır.

Planlama (tasarlama) “kıt kaynaklarla, belirli ereklerle varabilmek için, gereksinmelerin ve kaynakların, uzun dönemler için belli ussal önceliklere uyularak dengelenmesi eylemi” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 115). Bu tanıma göre, politikalar doğrultusunda rasyonalizm çerçevesinde geniş bir zaman dilimi için yapılan düzenlemeler, planlama eylemini ifade etmektedir. Dolayısıyla planlamanın, bir modernizm projesi olduğu savı da bu tanımla desteklenmektedir. Tasarım (tasar-çizim) ise, “bir yapının ya da bir yerleşmenin düzentalarının (imar planının) tümünün ya da belli bölümlerinin, uygulamalı çizim kurallarına uygun olarak, tasar, kesit, görünüş ve görüme biçimde çizilmesi işlemi” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 115). Bu tanımdan ise tasarımın, alanın tamamı veya bir kısmının, bir üst kararlar doğrultusunda düzenlenmesi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ‘planlama’ ve ‘tasarım’ kavramlarının sözcük anlamları, bu kavramların birbirinden ayrı değil, birbirinin tamamlayıcısı şeklinde işlediğini göstermektedir.

Bu kavramların kent ile ilişkilerine bakıldığında, kent planlama (kentsel tasarlama) “bölge, çevre tasarıyla ve ulusal kalkınma tasarıyla uyumlu olarak, kentin, yalnızca toprak kullanılışı bakımından değil, aynı zamanda, ekonomik, toplumsal ve nüfusbilimsel yönden tasara bağlanması”; kentsel tasarım (kentsel tasarçizim) ise, “yapı adacıklarına, komşuluk birimlerine ya da kentin tümüne, işlevlerini daha iyi yerine getirmesi ve göze güzel görünmesi amacıyla biçim verme süresi” şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 82-83). Tanımlardan anlaşıldığı üzere *kent planlaması*, *kent ve kentli ihtiyaçlarından çok, sistemin kentle (ve hatta diğer kentlerle) ilişkisinin yönünün tayin edilmesinde meşrulaştırıcı bir rol üstlenirken, kentsel tasarım, kentsel alanda ya da alan içinde fonksiyonelliği ve estetiği sağlamaktadır*. Ayrıca bu tanımlardan, planlamanın, kentsel tasarımla benzer zaman perspektifi için kararlar üretse de uygulamada daha uzun süren bir süreçte ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Kentsel tasarım ise, hem bir üst kararlar doğrultusunda hareket ettiği hem de belirlenmiş bir alanda çalıştığı için daha hızlı uygulama sürecine sahiptir.

Kentsel tasarım, uygulama alanının yerel özelliklerini -ki yalnız kentsel mekanın değil ayrıca kentlilerin de hisleri, düşünceleri ve yaşayışları doğrultusunda- inceleyip mekana yönelik tasarımlar geliştirerek, yaşam

kalitesini arttırıcı uygulamalar yapmayı amaçlar. Mekan olarak kentin bir parçasını çalışıyor gibi görünse de bu durum, kentsel tasarım ölçekleri arasında ekonomik çıkarlardan ötürü, uygulayıcıların seçtikleri bir ölçektir. Aslında kentsel tasarım, bütünsel olarak düşünülmesi gereken bir eylemdir.

Kenti bütünsel olarak düşünüp, kentin geleceğine karar veren planlama, günümüzde, imar planları üzerinden uygulamalarını yapmaktadır. Bu yapı sıkça eleştirilmesine rağmen, şehir planlama bölümlerinde halen imar planı ağırlıklı bir eğitim verilmektedir. (Bu durum, kentsel tasarımın da sınırlı bir ölçekte gerçekleşen ve kentin bütününe uygulamayan bir süreç olarak düşünülmesinden de kaynaklanmaktadır.) Planlamanın “19. yüzyılda ağır ağır, insanı merkeze almayan, soyut kurgusal sistem olarak işleyeceği öngörülen ve aynı yüzyılda en parlak dönemini yaşayan ekonomiye göre biçimlenmiş” (Ergin ve Çukur, 2007: 24) olması, modern dönemin evrensel yaklaşımında, kent bütününde ekonominin gerekliliklerini yerine getireceği anlamına gelmektedir. Bunu ise uzun bir süreci kapsamasından dolayı olabildiğince hızlı bir şekilde müdahale edebilmesi için, mekanı iki boyutlu şekillendirebilen bir araç olan imar planlarını kullanarak gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Küreselleşen ve zamanla yarışan kentsel rekabetin hızlanması gerekliliği, planlamanın uygulama sürecinin karşılayamayacağı bir durumu oluşturmuştur. Kentsel tasarım, her ne kadar insan ve kentsel elemanlar arasındaki ilişkiye odaklanan ve insanın yaşam kalitesini arttırmayı amaçlayan ilkelere sahip olsa da, bu ilkelerin tersine, sermayenin daha hızlı sonuç alabileceği bir müdahale aracı olarak görülmüştür. Kentsel tasarımın ilkeleri ve sermayenin ihtiyaçları arasındaki çelişkiyi gidermek için ise kentsel tasarım, kentsel dönüşüm projeleri ile örtüştürülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz süreç, planlamanın amaç artık hizmet edememesinden dolayı, kentsel tasarıma yönelmiştir ve kentsel tasarımı, kentsel dönüşüm, yenileme ve benzeri ‘çizim araçlarıyla’, kent imajının sermayeyi kentsel mekanda konumlandırmak amacıyla kullanmaya çalışmaktadır.

4. Kent İmajı: Tasarlamak ve/veya Planlamak

Kent imajı kavramı, her ne kadar her dönemde söylenmiş olsa da, günümüzde salt sözcük anlamını ifade etmemektedir. Lynch (2010) kentin iyi şekillenmesi ve insan amaçlarına hizmet etmesi gereken bir silüete sahip olması gerektiğini savunurken, günümüzdeki imaj, insan hizmetlerinden çok, sermaye gruplarının ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Lynch'in tarif ettiği kent imajının, kentsel tasarım ile korunabileceği ve yaratılabileceği (Dal Cin, 2002: 53-70) varsayılabilmekteyken, günümüzde kent imajı yaratmanın, sermaye çıkarları doğrultusunda kimi zaman planlama kimi zaman ise kentsel tasarım ölçeğinde sağlanabildiği görülmektedir. Kent planlarında, mekandaki bölgelemeler, o kentin sermayesinin nereye aktarılabileceğini göstermektedir. Örneğin birçok yerel yönetim, Nazım İmar Planı çalışmalarında, üst kararlar olarak, o kentin hangi sektörlerde gelişeceğine karar verebilmektedir. Örneğin 'sanayi kenti', 'turizm kenti' veya 'kongreler kenti' gibi birçok söylem, planlama ölçeğinde kent imajı yaratma çabasından kaynaklanmaktadır. Kentsel tasarım ise, kent içinde sermaye odaklarının alt merkezlere bölünmesine yol göstericidir. Yapılan kapalı konut projeleri, alışveriş merkezleri, vb. donatılarla kent parçasına yönelik imajlar yaratmaktadır. Erişilebilirlik, mobilite veya esneklik gibi yaşam kalitesini arttırıcı düzenlemeler (Dal Cin, 2002: 53-70) ise hem kentsel tasarım hem de planlama ölçeğinde kent imajı tarif ve söylemlerinde kullanılmaktadır.

Sonuç olarak her iki ölçekte de kent imajı yaratılabileceği görülmektedir. Bunu sebebi ise hem kentsel tasarım hem de planlamanın, sermayeyi elde etme rekabetinde faydalanılan araçlar olarak görülmesi ve bilimsel nitelikleri doğrultusunda gerekli olan ilkelerinden koparılmasıdır.

Kentsel tasarım ve planlamanın aynı amaç doğrultusunda kullanılan araçlar olmaları, aralarında farklılıklar olup olmadığı sorusunun da cevaplanması gerekliliğini doğurabilir. Bilimsel niteliklerinin aksine her iki müdahale aracının da sermayeye hizmet ediyor olması, bu araçların arasındaki tek farkın söylem ve uygulama ölçekleri olduğunu göstermektedir. Planlamanın modernite projesi olması, evrensellik, rasyonellik ve nedensellik gibi söylemleri olmasına neden olmaktadır (Dündar, 2002). Ölçek olarak ise kentin tümü ve çevre kentlere kadar genişleyebilen bir alanda çalışmasından dolayı strateji planlarından uygulama imar planla-

rına kadar geniş bir plan ölçeğine sahiptir. Kentsel tasarım ise yerellik, kimlik, tarihselcilik gibi söylemlere sahiptir (Dündar, 2002). İlkelerinin “bir yere özgünlük, çevresel verilere duyarlılık, insan ölçeği, karma işlevli tasarım, sosyal donatılar ve etkinlik alanları, kolay erişim, okunabilirlik, parçacı büyüme ve değişime olanak sağlama, tipolojik duyarlılık” (Karaman, 2002: 49-52) gibi olmasından dolayı daha küçük kent parçaları üzerinde çalışmasını, dolayısıyla planlamanın inemeyeceği kentsel ölçeklere hakim olmasını sağlamaktadır. Bu ölçek farklılaşması ise aslında bu iki alanın birbirinin tamamlayıcısı olmasını sağlamaktadır. *Dolayısıyla hem kentsel tasarım hem de planlama, sermaye himayesinde kentlerimizi şekillendirmektedir. Planlamanın bu hızlı ve rekabetçi süreçte uzun vadeli uygulama aşaması, sermayenin planlamayı bırakıp, sürecin daha hızlı ve parçacıl işlemlerini sağlayan kentsel tasarıma yönlendirmesine neden olmuştur. Türkiye’de bu uygulamalar ise kendini kentsel dönüşüm projeleri ile göstermekte ve bu projeler kentsel tasarım disiplini ile örtüştürülmeye çalışılmaktadır.*

5. Sonuç

Kent sürekli ve bir önceki dönemden daha hızlı olarak değişmektedir. Bu durum teknolojinin gelişmesinden kaynaklanıyor gibi görünse de aslında ekonominin desteklemesiyle teknolojik gelişmeler gerçekleşmekte bu da kentlerin fonksiyon ve mekansal tasarımlarının yenilenmesini gerektirmektedir. Türkiye’de kentlerin bu değişimleri, kentsel dönüşüm projeleri üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu uygulama, kent imajı yaratmak ve dolayısıyla alanda kayganlaşan sermayeyi çekmek için amaçlanmakta ve günümüzde postmodern olarak tarif edilen dönemin, kentsel tasarım ilkeleri ile örtüşmesinden dolayı, kentsel tasarım ölçeğinde yapılmaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerinin kentsel tasarım ile özdeşleştirilmesinde önemli bir neden, yerelliğin hem kentsel dönüşüm hem de kentsel tasarım için önemli ilke ve söylemlerden biri olmasıdır. Kentsel dönüşüm projelerinin sıklıkla kullandığı bu kavram aslında kentsel tasarımda kullanıldığı anlamında değildir. Örneğin Türkiye’de yapılan ve literatürde sıklıkla eleştirilen TOKİ uygulamalarında iki önemli eleştiri vardır: (1) yerel niteliklerin kaybolması ve (2) birbirine benzer mekanların oluşması. Her iki eleştiri de haklıdır. Örneğin yerel niteliklerin devamı

olacağı iddiası taşıyıp, uygulamalardan sonra en sık bu yönde eleştiriler alınmasının nedenini Lang (2002: 40-43), zaten bir yerin niteliğinin onun tarihi ve bu tarihin sokaklara ve yapılara yansımaları olduğu şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla herhangi bir mekandaki herhangi bir dönüşüm, öncelikli olarak o mekanın tarihsel gelişiminde bir kırılma noktası yarattığından dolayı zaten yerelliğini yitirmektedir.

Yerellikten uzaklaşılmasının bir nedeni de yapılan projeler sonucunda benzer yapı ve mekanların oluşmasıdır. Postmodern söylemin iddia ettiğinin tersine, yapılan projeler özgünlük taşımamaktadır. Türkiye’de TOKİ uygulamaları, hangi kentte olursa olsun benzer şekilde yapılmaktadır. Bu da tüm kentlerin birbirine benzemesine neden olmaktadır.

Lang (2002: 40-43) tüm bunların nedenlerinin, tasarımcıların piyasaya yönelik çalışması, yerel yönetimler ve kentlilerin ‘modern yapılaşma modasına’ uymak istemesi ve uluslararası aktörlerin ihtiyaçları olduğunu söylemektedir. Bu doğru bir tespittir. Ancak bu tespitten daha önce söylenmesi gereken ise, postmodern söylemin modernizmden kopmadığının ve kapitalizmin devreye soktuğu bir ‘kriz çözümü’ olmasının (Dündar, 2002) mekansal uygulama araçlarından birisi olan kentsel dönüşüm projelerinde de görüldüğüdür. Dolayısıyla aydınlanma ile girilen dönemde postmodern dönem ile bir kırılma noktası olduğu savı, bu tip uygulamalarda söylem-yöntem çelişkisi olmasından dolayı, kesinlik kazanamayacaktır. Ayrıca, kentlerin benzerleşmesi korkusu yersizdir. Tüm kentlerin sermayenin peşinde olması, pay elde etme amacı ve bu amaca yönelik kullanılan benzer araçlar, zaten dünyanın homojenleşmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, söylem ne olursa olsun, amacın sermayeden pay almak olması, ölçeği, içeriği, ilkeleri değişse de kentsel tasarım ve planlamanın birbirinin tamamlayıcısı olduğunu göstermektedir. Bu durum modernite ve postmodernite için de geçerlidir. Özellikle, postmodernitenin uygulama araçlarındaki söylem-yöntem çelişkisinin görülmesi, postmodernitenin olgunlaşmamış ve modernitenin farklılaşmış bir devamı niteliğinde bir süreç olduğunun varsayılabilmesine neden olmaktadır. Bu çelişkiler giderilmediği sürece kent planlaması ve kentsel tasarım arasındaki modern-postmodern ayrımı gerçekçi değildir.

Kentsel tasarımın, insan ve mekan odaklı ‘insani ölçekte’ uygulama yapma ilkesi, kentsel tasarım ile örtüşürülmeye çalışılan kentsel dönü-

şüm uygulamalarında görülmemektedir. Bu ise kentsel tasarımın, planlama gibi “ekonominin bağımlı değişkeni” (Ergin ve Çukur, 2007: 24-25) olmaktan kurtulamayacak olan kentsel dönüşüm projeleri üzerinden gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun giderilmemesi, kent içinde sosyal, ekonomik, vb. birçok çelişkinin sürmesine neden olacaktır. Bu sebeple kentsel tasarım ve planlamanın, hem müdahale edilen doğanın hem de doğal ve sosyal bir varlık olan insanın ihtiyaç ve imkanları doğrultusunda uygulamalar yapması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkar, M.Z. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama*, 36, 29-38.
- Aslanoğlu, R.A. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. (2. Baskı). , Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Cömertler, S. (2003). Kentsel Dönüşümde Bir Araç Olarak Kullanılan Kentsel Tasarım Yarışmaları Üzerine Bir Tartışma. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu* (s. 216-234). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Dal Cin, A. (2002). The Role of Urban Design in Creating the Urban Environment. 1. *Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması* (s. 53-70). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- Dündar, Ş. (2002). *Mekan Organizasyon Bilimlerinin Yeniden Yapılanmasında Bir Araç Olarak Kentsel Tasarım*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
- Ergin, Ş., & Çukur, D. (2007). Şehir Planlama'da Modül Kullanımı ya da Bir Öncekine Yanıt. *Ege Mimarlık*, 2(61), 22-25.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karaman, A. (2002). Kentsel tasarımda Kuramsal Yapı. 1. *Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması Bildiriler Kitabı* (s. 49-52). İstanbul: MSÜ Yayınları.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Lang, J. (2002). Global Local Conditions and Urban Design. 1. *Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması Bildiriler Kitabı* (s. 40-48). İstanbul: MSÜ Yayınları.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*. (Çev.İ. Başaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Scott, A., & Roweis, S. (2008). Kuramda ve Uygulamada Kentsel Planlama: Gözden Geçirme ve Yeni Bir Değerlendirme. (A.C. Yoloğlu, Çev.). *Planlama*, 3, 13-31.
- Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Thorns, D.C. (2004). *Kentlerin Dönüşümü*. (Çev. E. Nal ve H. Nal). İstanbul: Soyak Yayınları.

Gözde Ekşioğlu Çetintahra: 1984 yılında Samsun'da doğdu. 2003 yılında öğrenime başladığı Dokuz Eylül Üniversitesi (D.E.Ü.) Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama bölümünden 2007 yılında mezun oldu. Aynı yıl D.E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans programına başladı ve 2010 yılında "Çevre Estetiğinin Konut Fiyatları Üzerindeki Etkisinin Hedonik Fiyat Yöntemi İle Modellenmesi" başlıklı yüksek lisans tezini tamamlayarak programı bitirdi. 2010 yılında başladığı D.E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Doktora programına halen, "Kentsel Alanda Fiziksel Çevrenin Fiziksel Aktivite Üzerindeki Etkisi" konulu doktora tezi ile devam etmektedir. 2007 yılından itibaren D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. İlgi alanları: mekan algısı, estetik, çevre psikolojisi, planlama ve tasarım eğitimi, konut fiyatları, fiziksel aktivite, kentsel sağlık, kentsel tasarımdır.